

ЗАГАДКА З XIV СТОЛІТТЯ: ВИЗНАЧАЛЬНА БИТВА ДЛЯ ПОДІЛЛЯ

Історія Поділля - одна із найнасиченіших сторінок історії України. Історично склалось, що серед інших регіонів нашої держави Поділля завжди вирізнялось своєю національною, релігійною строкатістю; традиціями та культурою; вигідним і водночас небезпечним географічним розташуванням.

Подільські землі завжди привертали увагу дослідників, тому вивчення краю почалося досить давно. Перші кроки робили ще середньовічні літописці та хроністи. Збереглося тільки декілька літописних звісток про битву. Розгром трьох ординських князів, тогочасних спадкоємних володарів Подільської землі, військом великого князя литовського Ольгерда в битві біля Синіх Вод уперше згадується в літописній оповіді *“Про Поділля”* [13, с.9]. Ім'я автора цієї писемної пам'ятки залишилося невідомим. Певним є те, що він мав причетність до вищих урядово-бюрократичних кіл Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського й написав свій твір на початку 1430-х років, у розпал польсько-литовського воєнного конфлікту, в ході якого обидві сторони розв'язували політичну проблему: кому саме - Польському королівству чи Великому князівству Литовському - належатиме вся Подільська земля [13, с.9].

Відомості про битву на Синіх водах та сам регіон Поділля можна знайти і у Рогозькому [10], Густинському [3] та Никонівському літописних зводах [7], які відносять битву на *“лето 6870”*.

Започаткував розгляд питання про Синьоводську битву польський історик Мацей Стрийковський [14, с.69]. М.Стрийковський коротко висвітлив битву і датував її 1329 р. У праці *“Хроніка польської, литовської, жмудської і всієї Русі”*, виданій 1582 р. в Кенігсберзі, історик детальніше висвітлив битву на Синіх Водах, а датував її вже 1331 р. [14, с.69], але на основі чого автор переніс дату битви на декілька років пізніше - не відомо. Тому не дивно, що питання локалізації та хронологічного визначення битви так гостро постає і сьогодні.

Про битву на Синіх водах відомо багато: воюючі сторони, розташування сил, передумови, наслідки, але спірним залишається місце битви. У джерелах часів радянської влади зазначено, що

битва відбулася на річці Синюха, що нині протікає у Кіровоградській області. Проте ряд дослідників, серед яких був і М.Грушевський, і дослідники нашого часу: А.Гоздик [1], П.Мельник [8], М.Дорош [4; 5], В.Панченко [9] - вважають, що місце цієї битви інше: а саме - річка Снивода, що сьогодні тече між Калинівським і Хмільницьким районами у Вінницькій області.

Поет-емігрант Євген Маланюк, який народився у Новоархангельську, на берегах Синюхи, не сумнівається, що *“монголо-татар на нашій землі ліквідував Ольгерд Литовський”* [1, с.137]. Сучасні ж історики висловлюються обережніше, оскільки є гіпотези, є більш-менш переконливі аргументи вчених, серед яких - М.Карамзін, В.Антонович, М.Грушевський.

Що ж доводять історики, які є прихильниками іншого місця розташування битви - річки Сниводи - лівої притоки Південного Бугу? А говорять вони наступне.

М.Грушевський у своїй праці *“Історія України-Руси”* зазначає, що на малоросійській мапі XVI ст. дійсно р.Синюха позначена Синьою водою. *“Але єсть ще й інша Синя вода, теперешня Сниводь на кордонищі Київщини, Волині і Поділля при шляху Татарськїм звїсна під іменем Синьої води в подольських ілюстраціях XVI ст.”* Крім того записка, на яку робить посилання Грушевський, була написана русько-литовським літописцем у другій половині XV ст., а докази протилежних цій думці істориків базуються на джерелах із XVI ст. М.Грушевський висловлює і таку думку, що у зв'язку із розвитком мови і фонетичних змін р.Синя Вода могла вимовлятися дещо спрощено: Снявода, Снівода, але ж ніяк не Синюха [2, с.80].

Можна навести й інші докази: припустимо, що Синюха, - це літописна Синя Вода. Але відомо, що розбивши у 1362 р. татар, Ольгерд одразу ж захопив Хмільник. До речі, перша згадка про м.Хмільник пов'язана саме із 1362 р. [6, с.387]. Тоді виникає питання: *“Де ж тоді у Кіровоградській області поблизу Синюхи Хмільник?!”* Хмільник і нині стоїть недалеко від Сниводи, за 6 км. від Чорного Татарського шляху, про який згадував М.Грушевський.

Журналіст-краєзнавець В.Панченко пише, що в книзі *“глаголеной “Большой чертёж XVI века” пишеться: “А вверх по реке по Бокгу (Південний Буг) 50 вёрств пала в Бокг речка Синяя вода”* [9, с.8]. З цього виходить, що у верхів'ї Південного Бугу тече не Синюха, а Снивода. *“50 вёрст”* це і є її вся довжина, а Синюха не є притокою Бугу.

Чому ж сталося так, що річка Синюха різними істориками різного часу була названа Синьою водою? На це існує ряд причин. По-перше, велика кількість доказів пов'язана із Синюхою. Це дало підставу ряду російських і рядянських істориків (через нестачу історичних джерел та доказів) безпеліційно назвати Синюху Синьою водою. По-друге, довжина Сниводи (58 км) у порівнянні з р.Синюха (111 км) [11, с.67] удвічі менша, тому не на кожній карті позначена ця річка, чого не скажеш про Синюху. По-третє, існує думка, що помилки допустився автор Густинського літопису XVII ст. Так чи інакше, але, як свідчать історичні документи, якоїсь іншої давньої назви, крім Синя Вода, сучасна Сниводь не мала. Синюха ж своєї назви не змінювала. Навіть французький інженер Боплан, складаючи карту України в XVII ст., всюди записував сучасну назву цієї річки [8, с.12].

Також можна розіграти і таку версію. Якщо річка Синюха - це Синя вода, то як розуміти той факт, що Ольгерд зі своїм військом б'ється там, на Синюсі, а в тилу у нього, в Хмільнику, татарське військо стоїть на воротах Чорного шляху і нікого не пропускає? Яким же чином тоді пройшов Ольгерд зі своїм військом аж до Синюхи?! Можна припустити інакше: чому війська ханів Кутлугуба, Кочубея, Дмитра опинилися аж за Синюхою, серед Дикого поля, де не було жодного поселення на той час? Татари відчували загрозу Литви. Тому логічно думки сходяться на тому, що битва 1362 р. була на р.Снивода.

На Вінниччині цим питанням глибоко займається краєзнавець, історик, директор Воронівецької ЗОШ М.Дорош. За знахідками, що були зроблені у Воронівцях, він теж гадає, що битва відбулась на Сниводі. За його словами, на місці сучасного села Воронівці було три поселення, повністю відрізаних татарами під час їх просування Чорним Шляхом [4, с.9]. На території села нині існує 2 насипи землі - могильники. Дослідник створив у школі музей, де вже знайшли своє місце оті свідки сивої минувшини (поржавілі наконечники стріл, які співпадають із часом битви, а також чимала кількість древніх черепків). Активно спілкується М.Дорош з білоруськими ученими. Вони вже створили навіть карту битви на Сниводі, увіковічили гадане ними місце битви пам'ятником [5, с.5].

Серед інших доказів існує і такий: після вищезгаданих подій, місце Ольгерда зайняв Вітовт, який, завоювавши все Поділля, прагнув його захисту. З цією метою для стримання татарських набігів він поселяв на прикордонні численних нащадків татарських

ханів від різних жінок - уланів. Саме тоді, в кінці XIV ст., і виникли на березі Синьої Води татарські поселення Уланів, Галавщина. Уланів уже в 1434 р. стає неабияким укріпленим містечком, а ще через деякий час отримує як прикордонне, Магдебурське право. Це ще раз підкреслює, що Синя Вода - це нинішня Снивода. Через Уланів тоді проходив Татарський шлях.

Звісно, дана проблема потребує детального і глибшого дослідження. Тому прямо констатувати факт ще надто рано, але зачіпитись є за що. Велика кількість джерел, виданих за радянських часів, не дають відповіді на поставлені питання, проте існують інші джерела як архівні, так і публікації, які при бажанні та знанні іноземних мов можуть бути доступні кожному. Залишається сподіватись, що і дана проблема знайде своє рішення, адже історія України тільки почала висвітлювати темні та приховані сторінки свого минулого.

-
1. *Гоздик А.* Від іга до іга, або за вісімнадцять літ до Куликовської битви // Київ. - 1996. - №1-2.
 2. *Грушевський М.* Історія України-Руси. - Т.4. - К.: Наукова думка. - 1993.
 3. *Густинская летопись // Полное собрание русских летописей.* - Т.2. - СПб., 1843.
 4. *Дорош М.* Українське Куликове поле, все-таки, - на Сниводі // Хочу все знати. - 1996. - 7 серпня.
 5. *Він же.* Ще раз про битву на Синіх водах // Хочу все знати. - 2007. - 10 лютого.
 6. Історія міст і сіл УРСР в 26 томах. Вінницька область. - К., 1972.
 7. *Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью // Полное собрание русских летописей.* - Т.11. - СПб., 1879 (перевидання: М., 1965).
 8. *Мельник П.* Місце битви змінити не можна // Подолія. - 1996. - 30 квітня.
 9. *Панченко В.* Битва на Синіх водах: початок кінця Золотої Орди? // День. - 1998. - 6 листопада.
 10. *Рогожский летописец // Полное собрание русских летописей.* - Т.15. - Вып.1. - М., 1965.
 11. *Русина О.* Україна під татарами і Литвою. - Т.6. - К.: Україна крізь віки, 1998. - 320 с.
 12. *Шабульдо Ф.* Битва біля Синіх вод 1362р.: маловідомі та незнані аспекти // Український історичний журнал. - 1996. - №2. - С.3-15.
 13. *Він же.* Синьоводська битва 1362 р. у сучасній науковій інтерпретації // Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях. - К., 2005.
 14. *Він же.* Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв'язання. - К., 1998.